

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

АЛФЬОРОВА Т. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету права та психології
(Дніпровський гуманітарний
університет)

УДК 346.21

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.1.14>МАЙНОВІ ТА НЕМАЙНОВІ КОРПОРАТИВНІ ПРАВА УЧАСНИКА
ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано положення національного законодавства щодо корпоративних прав учасників господарських товариств. Досліджено законодавче визначення корпоративних прав. Наголошено на необхідності звернути увагу на те, що деякі права учасників господарського товариства за правовою природою не можуть визнаватися корпоративними, оскільки не залежать від розміру частки в статутному капіталі у процесі їхнього виникнення та здійснення.

Вказано, що регламентоване визначення корпоративних прав не охоплює всіх особливостей корпоративних прав і повністю не розкриває зміст вказаного поняття. На підставі цього пропонуються доктринальні дефініції, які з різних позицій характеризують таке явище. Під корпоративними правами учасника господарського товариства необхідно розуміти визначений законодавством та установчим документом товариства відповідно до його організаційно-правової форми неподільний комплекс ексклюзивних, недоступних для третіх осіб прав щодо товариства та інших його учасників, які дозволяють здійснювати вплив на таке товариство.

Розглянуто співвідношення майнових і немайнових прав учасників. Визначено, що права на участь в управлінні товариством тісно пов'язані із майновими. Такий зв'язок зумовлений тим, що управління покликане організувати діяльність товариства таким чином, щоб отримувати прибуток. Виокремлено найбільш універсальні немайнові або організаційні права учасників господарських товариств. Наголошено на тому, що немайнові корпоративні права в господарських товариствах відрізняються за складом і змістом.

Зроблено висновок про рівнозначність майнових і немайнових прав учасників господарських товариств, оскільки лише у своїй гармонічній сукупності вони дають змогу реалізувати законний інтерес учасником господарського товариства. Як майнові, так і немайнові права учасників господарських товариств мають власну структуру та особливості.

Ключові слова: господарське товариство, права учасників, учасник товариства, корпоративні права, майнові корпоративні права, немайнові корпоративні права, законний інтерес.

Alforova T. M. Property and non-property corporate rights of a participant of business associations in Ukraine

The article analyzes the provisions of national legislation on corporate rights of members of companies. The legislative definition of corporate rights is studied.

It is emphasized that it is necessary to draw attention to the fact that some rights of members of a business company by their legal nature cannot be recognized as corporate, as they do not depend on the size of the share in the authorized capital directly in the process of their origin and implementation.

It is stated that the regulated definition of corporate law does not cover all the features of corporate rights and does not fully disclose the meaning of this concept. Based on this, various doctrinal definitions are proposed, which from different positions characterize this phenomenon. It was concluded that the corporate rights of a company member should be understood as defined by the law and the constituent document of the company in accordance with its organizational and legal form indivisible set of exclusive, inaccessible to third parties rights to the company and its other members.

Considered of property and non-property rights of participants is considered. It is determined that the rights to participate in the management of the company are inextricably linked with property. This connection is due to the fact that the management is designed to organize the activities of the company in such a way as to make a profit. The most universal non-property or organizational rights of participants of business associations are singled out. It is emphasized that non-property corporate rights in companies differ in composition and content.

The conclusion is made about the equivalence of property and non-property rights of participants of business associations, because only in their harmonious totality they provide an opportunity to realize a legitimate interest of a participant of a business association. But both property and non-property rights of members of companies have their own structure and features.

Key words: *company, rights of participants, member of the company, corporate rights, property corporate rights, non-property corporate rights, legitimate interest.*

Вступ. Реформування внутрішньодержавного законодавства, спричинене глобалізаційними процесами, а також європейськими орієнтирами розвитку України, сприяють розвитку усіх процесів. Нині активно розвивається корпоративний сектор, а отже й корпоративні правовідносини. Національне законодавство не повністю врегульовує зазначені питання, тому їхнє дослідження є актуальним.

Загалом учасники господарських товариств будь-якої форми наділені комплексом прав та обов'язків, наданих їм законом. Перший структурний елемент – права, які у доктрині цивільного права поділяються на майнові і немайнові. Однак щодо визначення особливостей цих категорій існують суперечливі дискусійні питання, зокрема щодо призначення та місця немайнових корпоративних прав.

Вивченням різних аспектів корпоративних прав, у тому числі їхньої класифікації, займалися науковці О.Б. Бабаєв, О.О. Буц, О.М. Вінник, В.Г. Жорнокуй, Н.В. Єсауленко, І.Р. Калаур, С.С. Кравченко, О.Р. Кібенко, А.В. Смітюх.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей майнових і немайнових прав учасників господарських товариств, а також визначення їхнього співвідношення.

Результати дослідження. Відповідно до законодавчого визначення, наведеного у ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України), корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами [1].

Розглядаючи питання корпоративних прав, необхідно звертати увагу, що ті права учасника господарського товариства, які не залежать від розміру частки в статутному капіталі у процесі їхнього виникнення і здійснення, не є корпоративними за правовою природою.

У науці корпоративного права вважається, що регламентоване визначення не охоплює всіх особливостей корпоративних прав і повністю не розкриває зміст вказаного поняття. Пропонуються такі доктринальні дефініції, які з різних позицій характеризують це явище. Ми підтримуємо позицію А.В. Смітюха, який у своєму дослідженні дійшов висновку, що корпоративні права учасника господарського товариства – це визначений законодавством та установчим документом товариства відповідно до його організаційно-правової форми неподільний комплекс ексклюзивних недоступних для третіх осіб прав щодо товариства та інших його учасників, які дозволяють здійснювати на товариство безпосередній і вирішальний значущий вплив, здебільшого здатний визначати його долю та буття, а також безпосередньо отримувати блага, у тому числі матеріальні, від його діяльності [2, с. 87]. У такому випадку необхідно розуміти, що під корпоративними правами маються на увазі суб'єктивні права, тобто право особи, яка перебуває у правовідносинах із господарським товариством як її учасник, одержувати від цього відповідні блага, для чого їй надаються певні можливості щодо участі в управлінні товариством [3, с. 177].

У науковій літературі більшість дослідників поділяють корпоративні права на майнові та немайнові, однак нині першому блоку прав приділено значно більше уваги. Така тенденція зумовлюється бажанням особи, яка вклала певне майно в статутний капітал товариства, ставши його учасником, отримати прибуток. Інші права для такої особи, наприклад участь в управлінні, є вторинними. Тому майнове право учасника господарського товариства (право на частку в статутному капіталі) є правом, яке учасник може реалізувати на свій розсуд, дотримуючись вимог закону та установчих документів господарського товариства, із яким він перебуває в корпоративних правовідносинах [4, с. 190].

І.Р. Калаур у науковому дослідженні визначає, що майнові складники корпоративного права пов'язані з участю у формуванні статутного (складеного) капіталу. Вони слугують критерієм розмежування двох правових категорій – права участі у товаристві та корпоративного права [5, с. 101]. Але обсяг майнових прав учасників товариства не є однаковим і залежить від форми товариства. Так, певні майнові права мають учасники всіх господарських товариств, крім акціонерних. Є ті, які мають лише акціонери, і ті, яких можуть вимагати тільки акціонери відкритих акціонерних товариств.

Два види майнових прав мають учасники будь-яких господарських товариств. Це право на частину прибутку товариства та право на одержання коштів, що підлягають розподілу між учасниками товариства після проведення усіх необхідних розрахунків при його ліквідації. Зазначені майнові права по-різному реалізуються, можуть наставати відмінні наслідки для учасників тих чи інших господарських товариств [6]. Загальними, притаманними всім учасникам господарських товариств, є такі права як право на отримання прибутку, право на відчуження своєї частки у статутному капіталі, право на отримання частки активів товариства у випадку ліквідації, переважне перед третіми особами право купівлі частки у статутному (складеному) капіталі товариства, переважне право членів виробничого кооперативу на купівлю паю.

Деякі науковці додатково проводять внутрішнє розмежування у межах груп майнових прав учасників господарських товариств. Зокрема, вони можуть бути такими, які мають учасники будь-якого господарського товариства, або бути виключно учасниками певного виду товариств. До перших належить право на частину прибутку товариства, право на одержання активів після ліквідації товариства; до других – право на проведення розрахунків при вибутті із господарського товариства, право на переважне придбання частки учасника, який її продає [7, с. 189]. Важливо зауважити, що такими правами наділені учасники всіх господарських товариств, крім акціонерного.

Згідно іншої класифікації майнові права учасників можна класифікувати на універсальні та переважні. У такому випадку до переважних прав будуть відноситися права власників привілейованих акцій щодо простих акцій учасників на отримання дивідендів, переважне право учасника товариства на купівлю частки у статутному (складеному) капіталі товариства.

У структурі корпоративних прав учасників господарських товариств поруч із майновими виділяють і немайнові, або організаційні права. Немайнові корпоративні права учасників господарських товариств, як зазначає у своєму дослідженні В.Г. Жорнокуй, окрім їхнього основного призначення – опосередкування немайнової участі у діяльності господарського товариства, є гарантією дотримання майнових прав вказаних осіб [8, с. 95]. Однак при дослідженні організаційних корпоративних прав, зокрема права на участь в управлінні товариством, необхідно розуміти, що вони тісно пов'язані із майновими. Такий зв'язок зумовлений тим, що управління покликане організувати діяльність товариства таким чином, щоб отримувати прибуток. Зазначимо, що нині у правовій доктрині не прийнято наділяти немайнові права особистісним характером, оскільки, на думку більшості науковців, вони сприяють захисту майнових прав.

А.В. Смітюх на прикладах досліджує наведену вище тезу. Відповідно до його дослідження немайна вимога про усунення перешкод у користуванні майном захищає суто майнові інтереси власника такого майна. Якщо ж говорити про корпоративні спори, то немайна вимога учасника про визнання недійсним рішення загальних зборів господарського товариства про його виключення спрямована на захист його майнових інтересів, пов'язаних із продовженням участі [9, с. 27].

В.Г. Жорнокуй дійшов висновку, що немайнові права – це окрема рівнозначна категорія прав учасника товариства. Автор звертає увагу на розмежування в цивільно-правовій доктрині понять «немайнові права» та «особисті немайнові права» учасників і стверджує, що для позначення групи прав, які йому належать нарівні з майновими, коректно вживати поняття «немайнові права», оскільки під особистими немайновими правами наука розуміє невідчужувані, абсолютні права, які не мають майнового змісту, нерозривно пов'язані з фізичною особою – носієм цих прав [8, с. 97].

Проаналізувавши положення ГК України, можемо виокремити найбільш універсальні немайнові або організаційні права учасників господарських товариств. Серед них право визначати в установчих документах правовий статус господарської організації, право здійснювати безпосередньо або через уповноважені органи в межах, встановлених законом, інші управлінські повноваження, зокрема брати участь та голосувати на загальних зборах, вносити пропозиції щодо порядку денного, брати участь у формуванні органів управління господарської організації та входити до їх складу, отримувати інформацію про діяльність господарської організації [1].

Немайнові корпоративні права в господарських товариствах відрізняються за складом і за змістом. Так, вкладники командитного товариства мають лише майнові корпоративні права і не мають більшості немайнових (не мають права брати участь в управлінні справами такого товариства) згідно Закону України «Про господарські товариства» [10]. Немайнові корпоративні права в обмеженому вигляді мають власники привілейованих акцій: вони мають право голосу лише у випадках, передбачених законом і статутом акціонерного товариства [11].

Загалом між майновими і немайновими корпоративними правами є особливий зв'язок, який полягає у тому, що обмеження немайнових прав компенсується збільшенням обсягу майнових прав. Це правило є дієвим для будь-якої форми господарських товариств. На прикладі акціонерного товариства зазначимо, що акціонер-власник привілейованих акцій має переважні права порівняно з власником простих акцій, права на отримання прибутку товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна у разі ліквідації акціонерного товариства.

Висновки. Проаналізувавши законодавчі основи та доктринальні дослідження у сфері корпоративних прав, зазначимо, що корпоративними правами є права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами.

У цивільно-правовій доктрині прийнято поділяти корпоративні права на майнові та немайнові. Кожна з груп має власні структурні одиниці та особливості, але нині перевага надається саме майновим правам, оскільки вони є основними для задоволення цих прав учасників господарських товариств. Друга група прав (немайнові) є менш дослідженою у вітчизняній науці. Її головні дискусійні питання полягають у тому, як розуміти призначення немайнових прав учасника і особистісність цих прав.

Ми підтримуємо позицію науковців, які розуміють немайнові корпоративні права учасників господарських товариств як допоміжні для забезпечення майнових, оскільки головним завданням господарських товариств є одержання прибутку від діяльності, тобто захист майнових прав учасників, і такі немайнові права, як участь в управлінні товариством, право визначати правовий статус, покликані захищати суто майновий інтерес учасників.

Зауважимо, що необхідним є подальше дослідження та вироблення оптимальних концепцій щодо розуміння немайнових корпоративних прав, оскільки невизначеність або недостатня визначеність будь-яких питань заважають розвитку, у тому числі й господарських товариств та їхніх учасників.

Список використаних джерел:

1. Господарський Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Смітюх А.В. Щодо визначення поняття корпоративних прав учасника господарського товариства. *Правова держава*. 2015. № 20. С. 81–87.
3. Кравченко С.С. Правова природа корпоративних прав. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 176–179.
4. Сурженко О.А. Майнові права учасників господарського товариства та їх захист. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова, 28 лютого 2014 року. Харків, 2014. С. 190–192.
5. Калаур І.Р. *Університетські наукові записки*. 2011. № 1(37). С. 100–104.
6. Буц О.О. Аналіз природи майнових корпоративних прав учасників господарських товариств. *Актуальна юриспруденція*. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1412%3A081216-15&catid=169%3A4-1216&Itemid=210&lang=en.
7. Шевчук О., Бобер С. Корпоративні права учасника господарського товариства: проблеми правової регламентації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 4. С. 186–190.
8. Жорнокуй В.Г. Про «особистісність» та «організаційність» немайнових прав учасників господарських товариств. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2(8). С. 94–100.
9. Смітюх А.В. Щодо співвідношення майнових і немайнових корпоративних прав. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство*. 2017. № 2. С. 21–28.
10. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
11. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/514-17>.

